

UDK 316.773.2:395
316.772.2:39

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 15. prosinca 2006.
Prihvaćeno: 20. ožujka 2007.

SIMBOL RUKE.

Razmatranja o pojavi i značaju simbola ruke u kontekstu svakodnevne komunikacije.

Tijana Trako

Studentica sociologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Ivana Lučića 3
10000 ZAGREB
e-mail: ttrako@ffzg.hr

Sažetak

U radu se iznose razmatranja o ulozi i značaju simbola ruke u svakodnevnoj komunikaciji. Simbol ruke je prisutan u brojnim kontekstima socijalnog, poput religije, politike, ekonomije, civilnog društva, te upravo proučavajući ovaj simbol mogu se uočiti brojne sličnosti, ali i razlike između različitih kultura svijeta, kako onih koje postoje danas, tako i onih u prošlosti, o kojima se može mnogo naučiti upravo preko simbola koje su koristili. Kako bi bilo preopsežno obuhvatiti sve ovdje navedene i druge sfere življenja, rad se ograničava na analizu značenja i značaja simbola ruke kao oruđa svakodnevne komunikacije. Pod svakodnevnom komunikacijom se ne misli samo na pisanu i govorenu riječ, nego i na druge načine prenošenja informacija.

Prvi dio rada nudi teorijsku pozadinu istraživanja simbola i simbolizma općenito.

Drugi dio rada osvrće se na sami nastanak simbola ruke, te se traga za njegovim najranijim uporabama u svrhu komunikacije. Također, pokušava se odvojiti simbol ruke od drugih simbola i to jednostavnom klasifikacijom simbola na simbole šireg dometa i simbole uskog dometa.

Treći dio rada bavi se konkretnom analizom uporabe ruku u govoru tijela, te je prikupljena građa o izrazima i poslovicama koje koriste ruke kao način prenošenja značenja u hrvatskom jeziku. Osim hrvatskog, prikupljena je i građa na engleskom jeziku, što u radu nije prikazano, jer je jasno već iz prvog koliki značaj ruke igraju u našoj percepciji sebe i svijeta oko sebe.

Zaključni dio rada osvrće se na činjenicu da je ruka ne samo fizički dio tijela već i nositelj duhovnog. Izvor onoga što ona simbolizira različitim narodima i kulturama je nepresušan, kao i onoga što ruka tek može predstavljati. Dok je rad nastajao zasigurno su se, i to ne samo u našoj kulturi, pojavile dodatne uporabe ovog simbola što je jasan pokazatelj potrebe da se podrobnije proučavaju brojnim dimenzije u kojima se ruka pojavljuje.

Ključne riječi: simboli, ruka, svakodnevna komunikacija, simboli šireg dometa, simboli uskog dometa, govor tijela, geste, znakovni jezik, izrazi i narodne poslovice, rukovanje

TEORIJSKA POZADINA ISTRAŽIVANJA SIMBOLA

U istraživanju simbola multidisciplinarni pristup je neizbježan. Ipak, važno je zadržati neku vrstu teorijskog sklopa na koji se u istraživačkom radu možemo pozvati tijekom objašnjenja značenja i analize simbola i simbolizma. Teorijska pozadina ovdje je sociološka, pa je nužno navesti neke utjecajne autore i njihov doprinos u razmišljanju i istraživanju o ovoj temi.

Émile Durkheim – sveti objekti kao simboli

Na početku gotovo svake veće sociološke teorije, pa tako i one o simbolima, nezaobilazan je poznati francuski sociolog Émile Durkheim. Durkheim smatra kako su sveti i moćni objekti u gotovo svim slučajevima samo najobičniji predmeti na koje su prenijete čisto idealne snage koje djeluju kao stvarne. One određuju ponašanje čovjeka s istom nužnošću kao i fizičke sile. 'Vojnik koji padne braneci svoju zastavu zacijelo ne smatra da se žrtvovao za jedno parče tkanine' (Parsons, 1969:956). To je zbog toga što postoji nešto što nazivamo 'društveno područje' u kojem ideja znači mnogo više nego negdje drugdje stvarnost. Iako se mi nikada ne možemo osloboditi dualizma ideje i fizičkog, ovdje je materija svedena na minimum. Predmet koji služi kao oslonac ideji, ne samo da je neznatan uspoređujući ga s idealnom superstrukturom u kojoj se gubi, već i ne služi ničemu u toj superstrukturi. Tako je totemski princip, ili općenitije religiozna sila, vanjska u odnosu na stvari na kojima počiva. To je, prema Durkheimu, zato što njen pojam ne čine utisci koje ta stvar neposredno ostavlja na naša čula i na naš duh. Ta religiozna sila je samo osjećaj koji zajednica ulijeva svojim članovima, ali koji je objektiviziran i članovi ga doživljavaju kao nešto izvanjsko. A da bi se moglo objektivizirati, ono se vezuje za neki predmet koji na taj način postaje svet. Dakle, religiozni karakter je nekoj stvari pridodan, a nije njen sastavni *a priori* dio. Također je značajno da jedan dio takvog svetog predmeta uvijek predstavlja cjelinu. Tako na primjer dio podsjeća i evocira iste osjećaje kao i cijelo, pa fragment zastave predstavlja domovinu kao i sama zastava – svet je u istoj mjeri. Durkheim zajedno s Marcelom Maussom donosi jedan dodatak ovoj teoriji, objašnjavajući da totem za domoroca nije samo sredstvo kojim bi on sistematizirao svoje ponašanje i opravdao ritual. Totem za njega predstavlja osnovni pojam i prirodno je da će sređivati sva svoja ostala znanja u odnosu na njega (Parsons, 1969).

George Herbert Mead – socijalna psihologija i biheviorizam

Meadovo razmatranje problema simbola i znaka, počinje njegovim pogledom na W. Wundta i psihologijski paralelizam. Wundt je pokušao pokazati da postoji paralelizam između onoga što se fizički zbiva u našem tijelu, odnosno živčanom sustavu, i onoga što se zbiva u iskustvima koje individua prepoznaje kao vlastita. Wundt se bavio prije svega pitanjem geste te načinom na koji ona postaje simbol kao dio društvenog čina. Da bi ilustrirao taj proces, dao je primjer borbe pasa. Postupak svakog psa postaje podražaj za reakciju drugog psa. Dakle, između njih dva postoji odnos; a kad drugi pas odgovori na akt, ovaj zauzvrat pretrpljuje promjenu. Upravo činjenica da je pas spreman napasti drugog psa postaje drugome podražaj da promijeni vlastito držanje. Čim on to učini, promjena držanja drugog psa zauzvrat uzrokuje promjenu držanja prvog. To je razgovor gesta. Međutim, to nisu smislene geste. Ono što se zbiva je zbiljska promjena njegovog vlastitog držanja zahvaljujući smjeru prilaženja drugog psa. Termin 'gesta' se tako može identificirati s počecima društvenih čina koji djeluju kao podražaji za reakcije drugih oblika.

Darwina su takve geste zanimale zato što izražavaju emocije, i on se njima naširoko bavio kao da im je to jedina funkcija. Za Darwina, geste su izražavale emocije životinja; u stavu psa on je vidio radost s kojom prati gospodara u šetnji (Mead, 2003:43-50).

Mead daje izvrstan primjer male djece i beba koje pjevaju i govore same sebi. Vokalni gest, prema Meadu, ima jednu odliku koju nema nijedan drugi. Naime, mi se ne možemo vidjeti kada naše lice poprima određeni izraz; ali ako se čujemo kako govorimo mi smo više skloni da na sebe obratimo pažnju. Čovjek čuje sebe da se, kada je ljut, služi tonom koji ima ljutito svojstvo i na taj način razumije sebe. Ali kod izražavanja ljutnje grimasom ono što izaziva izraz kod druge jedinke nije ono što izaziva izraz kod dotične jedinke. Čovjek je više u stanju da razumije i kontrolira sebe kod vokalnih gesti nego kod izraza lica. Mead je uspio suprotstaviti dvije situacije da bi pokazao koliki dug put govor ili komunikacija moraju prijeći od situacije u kojoj nema ničega osim krikova do situacije u kojoj su upotrijebljeni smisljeni simboli (engl. *significant symbols*). Za ovu je drugu specifično da pojedinac odgovara na svoj vlastiti poticaj na isti način na koji drugi ljudi odgovaraju. Onda taj poticaj dobiva smisao (Parsons, 1969: 947-951).

Što se tiče teme ovog rada, simbola ruke, Mead nam daje zanimljiv primjer. On kaže da je točno da jezik ruku ima iste odlike kao i vokalni proces. Čovjek naime vidi sebe kako se služi gestama kojima se služe gluhi. Te geste utječu na njega na isti način na koji utječu na druge. Naravno, isto vrijedi i za sve oblike pisanja, po Meadu. Ali takvi su se simboli razvili iz specifičnog vokalnog gesta, jer to je osnovni gest koji utječe na jedinku onako kako utječe na druge.

Mead je izolirao opći mehanizam koji je od fundamentalnog značenja za razvoj onoga što nazivamo samosvijest i za pojavu ličnosti (engl. *the self*). Presudan značaj jezika, prema Meadu, u razvoju ljudskog iskustva leži u činjenici da u njemu imamo takav poticaj koji može djelovati na onoga tko govori isto onako kako djeluje na drugog. Kada upotrijebimo riječ 'pas' ona teži da izazove određenu grupu odgovora. Postoji čitava serija mogućih odgovora. Postoje određeni tipovi tih odgovora koje svi mi imamo, a postoje i drugi tipovi koji su individualni; ali uvijek postoji jedna organizacija odgovora koji se mogu izazvati riječju 'pas'. Na taj način, ako netko govori o psu drugoj osobi, onda on budi u sebi isti onaj niz odgovora koji budi u drugoj jedinki.

Naravno, upravo odnos ovog simbola, kaže Mead, ovog vokalnog gesta, prema takvom jednom nizu odgovora u samoj jedinki, kao i u drugoj jedinki, stvara od tog vokalnog gesta ono što on naziva smislenim simbolom. Simbol teži da izazove u jednoj jedinki takvu grupu reakcija kakvu izaziva u drugoj, ali u njemu ima još nečega što ga čini smislenim simbolom; ovaj odgovor jest odgovor koji je za jedinku u isto vrijeme i poticaj. Ovo se sadržuje dakle u onome što nazivamo smisao i značenje neke stvari. Mead svoja razmišljanja zaključuje razmatranjem načina na koji životinje 'misle'. On smatra da životinja nikada nije stavljena u položaj u kojem bi bila odgovorna za nešto. Ona se ne stavlja nikada na mjesto druge osobe, niti kaže, npr. 'on će postupati tako i tako'. Ako jedinka može djelovati na ovaj način i

ako stav koji ona izaziva u sebi može za nju imati poticaj na neki drugi akt, mi imamo ono što se naziva smislenim ponašanjem. Tek kod tih jedinki možemo po Meadu govoriti o području smislenih simbola (Parsons, 1969:947-951).

Jean Baudrillard

J. Baudrillard, po akademskom obrazovanju germanist, koji se kasnije okreće sociologiji, na teorijsko-filozofskom planu se sve više zbližavao sa stajalištima Lyotarda i Derride, sa zahvatom 'dekonstrukcije transcendentnog označitelja'. Usredotočuje se na Marxa (kritika političke ekonomije), de Saussurea (strukturalna lingvistika) i Freuda (psihoanalitička teorija kulture), ali ne zbog toga da bi ih interpretativno pomirio nego da bi ih prevladao u svjetlu rastuće važnosti svijeta znakova i njihove razmjene. Za razliku od Saussureove teorije, Baudrillard zagovara posve drugačiju 'strategiju' (Baudrillard, 2001:VI). R. Kalanj ističe kako Baudrillard drži problematičnim to što je Saussure razdvojio elemente znaka i označitelja i referentom se poslužio kao 'alibijem'. Tako postupaju politička ekonomija koja robu odvaja na razmjensku vrijednost (cijena) i uporabnu vrijednost pa uporabna vrijednost služi samo kao 'alibi' za razmjensku. Ono što je kritika političke ekonomije teorijski iskušavala na tumačenju robnog svijeta, Baudrillard sada iskušava na teoriji znakova. Time je pripremio put za, kako M. Poster kaže 'historijsku analizu znaka kao načina označavanja unutar kapitalizma' (Baudrillard, 2001:X). Tamo gdje roba postaje znakom, potrošnju valja razumjeti ne kao potrošnju uporabnih vrijednosti nego prije svega kao potrošnju znakova. Ona nije samo krajnja točka ekonomskog, nego i sustav razmjene, jezik unutar kojeg su robe i dobra povezani sa semiotičkim sustavom koji, kao svaki jezik, prethodi pojedincu. Nema samodostatnog pojedinca, postoje samo načini korištenja sustava poput sustava jezika, dobara i srodstva, preko kojih se ljudi na različite načine povezuju s društvenim poretom i tako oblikuju smisao individualnosti (Baudrillard, 2001:X).

Problem znaka, označiteljstva i značenja je trajna Baudrillardova tematska opsesija. Cijeli je taj problem najtemeljitije razrađen, prema Kalanju, u knjizi 'Simbolička razmjena i smrt', koja se smatra najznačajnijim pa čak i prijelomnim Baudrillardovim djelom (Baudrillard, 2001:XIII-XIV). Znak nije puka imaginarnost i neuhvatljiva fikcija nego realnost koja ima svoju povijesnu sudbinu. U predindustrijskim društvima znakovi su podrazumijevali riječi povezane s referentima i uklopljene u kontekst koji je davao mogućnost povratnog odnosa s drugima. S renesansom jezik počinje gubiti svoju uzajamnost i mijenja se pod utjecajem apstraktnog koda sličnog novcu. Tada u biti nastupa *era znakova*, koji su se kasnije, u dvadesetom stoljeću, potpuno odvojili od svojih referencijalnih izvorišta. Upravo ta povijesna sudbina znakova objašnjava Baudrillardov posebni interes za *simboličku razmjenu*. Ona se retematizira i objašnjava kao opreka proizvodnji, potrošnji i svim vrijednostima buržoaskog društva ((Baudrillard, 2001:XIII-XIV).

Ernst Cassirer – mentalno značenje znaka

Cassirer se prije svega bavi znakom, te njegovim konkretnim razvijanjem i uobličavanjem u raznim područjima kulturnog. Smatra da se moramo vratiti onome što on naziva 'prirodnim' simbolizmom, tj. onom predstavljanju svijesti kao cjeline koja je nužno sadržana, ili bar projektirana, u svakom pojedinačnom momentu ili fragmentu svijesti, ako želimo razumjeti tzv. 'vještačke', odnosno umjetne, artifičijelne simbole, 'proizvoljne' znakove, koje svijest stvara u jeziku, umjetnosti i mitu. Snaga i djelovanje tih posredujućih znakova ostala bi tajna, ako oni, u krajnjoj liniji, ne bi imali korijen u jednom izvornom duhovnom procesu koji pripada samoj svijesti.

Da bi bolje pojasnio svoju tezu, Cassirer navodi kako izgovoren glas može postati nositelj čisto intelektualnog značenja jedino ako pretpostavimo da je osnovna funkcija označavanja prisutna i aktivna prije nego što je individualni znak proizveden, tako da ovo proizvođenje samo po sebi ne stvara značenje, već ga samo uopćava i primjenjuje na posebni slučaj. Nadalje, svaki pojedini sadržaj svijesti dodatno je upleten u mrežu različitih odnosa. Stoga sadrži 'ukazivanje' na mnoge druge sadržaje, te mogu i moraju postojati neke tvorevine svijesti koje istu formu ukazivanja 'čulno utjelovljuju'. Iz toga slijedi, prema Cassireru, da te tvorevine imaju karakterističnu dvostruku prirodu: one su vezane za čulnost, ali su i slobodne od nje. Duhovni sadržaj svakog jezičnog znaka, svake mitske ili umjetničke slike, koji u biti nadilazi čitavo područje ličnosti, uobličeni su u nešto čulno, u nešto što se može vidjeti, čuti ili opipati. 'Prirodni' simbolizam je s jedne strane tako iskorišten i zadržan, dok je s druge strane prevladan i pročišćen. Naime, u njemu određeni djelomični sadržaj svijesti, mada različit od cjeline, ipak zadržava moć da predstavi cjelinu, kao i kod Meada.

Cassirer sam prepoznaje da po prvi put pravi razliku u simboličkoj funkciji između duhovne i čulne svijesti. Kada znak ne bi bio ništa drugo do ponavljanje određenog, u sebi sadržanog, individualnog sadržaja opažanja ili predstave, onda ne bi bilo jasno ni što bi se trebalo učiniti sa takvom jednom prostom kopijom postojećeg, niti kako bi se takva točna kopija mogla dobiti. Jer, očito je, da se kopija nikada ne može približiti originalu. Jezična analiza pak pokazuje da svaki jezični izraz, daleko od toga da bude čist odraz datog osjećajnog ili opažajnog svijeta, mnogo više sadrži u sebi i jednu određenu neovisnu odliku 'osmišljavanja'. Isti odnos, smatra Cassirer, ispoljava se i kod znakova najrazličitijih vrsta i porijekla. O svima njima se u konačnici može reći da se njihova vrijednost ne sastoji toliko u tome što oni zadržavaju od konkretno-čulnog pojedinačnog sadržaja i njegovog neposrednog postojanja, koliko u tome što oni od tog neposrednog postojanja potiskuju i zanećmaruju (Parsons, 1969:951-956).

Edward Sapir – referencijalni i kondenzacijski simbolizam

Termin simbolizam obuhvaća, prema Sapiru, mnoštvo naizgled različitih načina ponašanja. U svom prvobitnom značenju on je bio ograničen na predmete ili oznake namijenjene izazivanju ili skretanju posebne pažnje na neku osobu, predmet,

ideju, događaj ili namjeravanu aktivnost povezanu samo neodređeno ili uopće nepovezanu u bilo kom prirodnom smislu sa simbolom. Postupnim proširivanjem značenja, termini simbol i simbolizam uključili su ne samo takve trivijalne predmete i oznake kao što su crne loptice, za označavanje negativnog stava prilikom glasanja, i zvjezdice i križiće, za podsjećanje čitatelja da se dodatna objašnjenja mogu naći na dnu stranice, već i složenije predmete i izume, kao što su zastave i signalna svjetla, koji se obično ne smatraju važnim *po sebi*, ali koji ukazuju na ideje i akcije od značajnih posljedica za društvo. Takve složene sustave referencije kao što su govor, pismo i matematičko obilježavanje trebalo bi također obuhvatiti terminom simbolizam, jer zvuci i znaci koji se u njima upotrebljavaju nemaju nikakvog značenja po sebi i mogu imati smisla samo za one koji znaju kako da ih protumače onim na što se odnose. Jedna vrsta poezije nazvana je simboličkom ili simbolističkom, kaže Sapir, zato što je njen očigledan sadržaj samo nagovještaj širih značenja. I u osobnim odnosima često nailazimo na ponašanje koje bi se moglo nazvati simboličkim, kao što je to slučaj, npr. sa ceremonijalnim poklonom koji je upućen, ne toliko nekoj aktualnoj osobi, koliko položaju koji ta osoba zauzima u društvu. Psihoanalitičari, kako smo već vidjeli kod Freuda, primjenjuju termin simboličko na gotovo svaki emocionalno obojen oblik ponašanja čija je funkcija da nesvjesno ispuni neku potisnutu težnju, kao, npr., kada neka osoba počne govoriti povišenim tonom sa nekim sasvim nepoznatim čovjekom zato što ju on nesvjesno podsjeća na njenog oca i budi potisnuti neprijateljski sav prema njemu. No, da bi olakšao određivanje pojma simbolizma, Sapir daje dvije osnovne odlike koje se u svim ovim i sličnim definicijama stalno izdvajaju. Simbol je prije svega uvijek zamjena za neki neposredniji (engl. *closely intermediating*) tip ponašanja, odakle slijedi da svaki simbolizam implicira značenja koja se ne mogu neposredno izvesti iz konteksta iskustva. Druga odlika simbola sastoji se u tome što on predstavlja kondenzaciju energije, budući da je njegov aktualni smisao sasvim nesrazmjern s očiglednom trivijalnošću značenja sugeriranim njegovim oblikom.

Izgleda korisno, smatra Sapir, razlikovati dva glavna tipa simbolizma. Prvi od njih, koji on naziva *referencijalnim simbolizmom*, obuhvaća takve oblike kao što su usmeni govor, pisanje, telegrafski znaci, nacionalne zastave, signalne zastavice i druge organizacije simbola koje su usvojene kao ekonomični izumi u referencijalne svrhe. Drugi tip simbolizma podjednako je ekonomičan i mogao bi se nazvati *kondenzacijskim simbolizmom* jer on kao kondenzirani oblik ponašanja zamjenjuje neposredni izraz, omogućavajući brzo pražnjenje emocionalne napetosti u svjesnom ili nesvjesnom obliku. Telegrafsko otkucavanje čist je primjer referencijalnog simbolizma, dok bi naizgled besmislen ritual pranja opsesivnog neurotičara, u tumačenju psihoanalize, bio čisti primjer kondenzacijskog simbolizma. Zanimljivo je da Sapir primjećuje kako su u stvarnosti oba oblika često spojena i zajedno djeluju. Tako, primjerice, specifični oblici pisanja, uobičajeni pravopis, posebni izgovor i verbalne parole, mada prividno referencijalni, lako poprimaju karakter specijaliziranih rituala i ostaju vrlo značajni kako za pojedinca tako i za društvo kao oblici koji zamjenjuju emocionalni izraz.

Nadalje, simboli referencijalnog tipa nesumnjivo su se kao klasa kasnije razvili nego kondenzacijski simboli. Vjerojatno je, prema Sapiru, da većina razvijenih simbolizama zasićenih emocionalnošću koji su postupno, s opadanjem pripadajućih emocija iz ponašanja o kome je riječ, poprimili čisto referencijalni karakter. Tako npr. Sapir navodi kako podizanje desnice, vrlo značajan primjer i za proučavanje fenomena simbola ruke, na nekog zamišljenog neprijatelja, postaje odvojeni i konačno referencijalni simbol ljutnje i kada se aktualno ne misli ni na kakvog neprijatelja, ni stvarnog ni imaginarnog.

Kada se odigra ovo emocionalno ogoljenje, tada simbol postaje, tako reći, komentar same ljutnje i priprema za nešto nalik na jezik. Međutim, glavna razvojna razlika ove dvije vrste simbolizma je ta što referencijalni simbol raste sa formalnim usavršavanjem u svijesti, dok kondenzacijski simbol pušta dublje korijene u nesvjesno i rasprostire svoj emocionalni ton na tipove ponašanja i situacije, naizgled veoma udaljene od prvobitnog značenja simbola. Oba tipa simbola, ipak, počinju jednako, izdvajanjem znaka iz njegovog konteksta. Nakon toga, svjesno razrađivanje oblika stvara od takve razdvojenosti sustav referencije, a nesvjesno širenje emocionalnog tona stvara od nje kondenzacijski simbol. No kod simboličkog izraza koji je iako čist referencijalni simbol, npr. nacionalna zastava, povezan s potisnutim emocionalnim materijalom od velikog značenja za ego, dva teorijski različita tipa simboličkog ponašanja stapaju se u jedan. Onda imamo posla sa simbolima za koje Sapir kaže da imaju posebnu moć, jer se nesvjesna značenja, puna emocionalne snage, racionalno tumače, kao čiste referencije (Parsons, 1969:965-967).

RAĐANJE SIMBOLA RUKE

Svako razmatranje simbola, koliko ga god pokušali ograničiti na konkretni kontekst, nužno je manjkavo. Značenje i značaj simbola u današnjem svijetu bogate povijesti i sadašnjosti, u kojem se putem globalnih kretanja miješaju narodi i pojedinci, svaki sa svojim kulturnim teretom, jednostavno je nemoguće u potpunosti obuhvatiti. Simboli stalno mijenjaju svoje značenje. Jedan te isti simbol može imati različit sadržaj za različite segmente društva, a može poprimiti i dodatna značenja u novim situacijama ili u susretu s drugim kulturama, te isto tako izgubiti dio svog sadržaja nakon što je društveni kontekst u kojem je bio važan nestao, ili je zamijenjen novim. Dobar primjer takve ambivalentnosti simbola je simbol svastike, odnosno kukastog križa. Taj simbol tijekom i nakon Drugog svjetskog rata stoji kao vidljiv predstavnik nacističkog pokreta u Europi te tako snažno obilježava ovaj dio svijeta pa je to i jedina asocijacija većini Europljana kada taj simbol vidi. Jasno je da svastika tijekom posljednjih desetljeća gubi svoj značaj, odnosno da jedine konotacije koje nosi ostaju one povezane s određenim razdobljem prošlosti (i npr. neonacističkim pokretom danas). No, zanimljivo je da u drugim dijelovima svijeta, poput Indonezije i Indije, simbol kukastog križa do današnjeg dana ima nepromjenjivo

visok značaj te nosi pozitivno značenje dobre sreće ili blagostanja. No, tu naravno implikacije ovog simbola ne prestaju. Potrebno je samo napomenuti da njegova povijest, kako ističe autorica B. Walker, ne uključuje niti jedno od ovdje navedenih značenja, već se odnosi na razdoblje antičke grčke kulture i simbol je četiri strane svijeta, četiri glavna elementa, ili četiri velika božanska čuvara svijeta (Walker, 1988). Mogućnosti razvoja simbola kada jednom započne svoj život nepredvidive su i neograničene.

Neki simboli se iznova pojavljuju u gotovo svim sferama našeg života, dok su neki drugi nešto ograničeniji. Za primjer prvoga možemo uzeti simbol stabla koji je oduvijek igrao važnu ulogu u društvima i kulturama (Visković 2001). On se stalno mijenja i pojavljuje u nekom novom obliku i značenju koje je nadodano na postojeće ili posve novo. Čini se kao da ovaj simbol ima poseban učinak na čovjeka te njegova uporaba ne jenjava – kako je prema biblijskoj priči o stvaranju po prvi puta stablo upotrijebljeno kao simbol razlikovanja dobra i zla i vječnog života, možemo reći da kada je čovjek izašao iz edenskog vrta u svojoj imaginaciji ponio je i ovaj simbol. S druge strane, postoje simboli poput suvremene uporabe '@'. Ovaj je znak u današnjoj posebice internetskoj komunikaciji poprimio simboličko značenje 'kod', 'pri' (engl. 'at', hrv. 'monkey') i bilo ga je potrebno uvesti da bi se u slanju elektroničke pošte napravila razlika između primatelja koji pripadaju različitom poslužitelju (engl. 'host'). Iako je donekle uspio izaći iz svoje sfere značenja¹, ipak ga se najviše povezuje s ovim novim oblikom komunikacije. Za prvu kategoriju simbola, poput simbola drveta, možemo reći da su to *simboli šireg dometa*, a za drugu, poput '@', *simboli uskog dometa*, dopuštajući lak prijelaz iz jedne kategorije u drugu uzrokovan promjenom društvenog konteksta. U kategoriju simbola šireg dometa ubrajamo i simbol ruke o kojem će ovdje biti riječ.

Među prvim evidentiranim pokušajima da ruka kao simbol komunicira, odnosno pokaže da posjeduje vrijednost veću od 'samo' dijela ljudskog tijela (mada i kao takva ima iznimnu ulogu i zapanjujuću anatomsku kompleksnost), nalazimo otiske ruku² na zidovima špilja iz razdoblja gornjeg paleolitika. Špilje nalazimo diljem Europe, i to prije svega u Španjolskoj i Francuskoj (koji se nešto češće spominju zbog činjenice da su uspjeli preživjeti protok vremena i vremenske neprilike te sačuvati svoje umjetničke zapise gotovo netaknute), te u Južnoj Africi i Australiji. Možemo sumirati nekoliko značenja simbola špiljske ruke. Prije svega, otisak stoji kao izraz postojanja, bivanja: 'Ja, čiji je ovo otisak, bio sam na ovom mjestu.' Nešto slično nalazimo i u današnje vrijeme kada mladi naraštaji ostavljaju zapise poput 'Ivan je bio ovdje' na kori drveta ili kao grafite na urbanim fasadama. Dakle, postoji nešto u samoj biti čovjeka što ga tjera da ostavi konkretan dokaz svog bivanja, ma koliko se drugima možda činio banalan. No, ako promotrimo nešto detaljnije pojavu otiska ruke u npr. špilji Gargas u Francuskoj, na što upozoravaju autori Price i

¹ Tako '@' danas često nalazimo kao zamjenu za slovo 'a'.

² Točnije dlanova i prstiju, nešto rjeđe cijele ruke zasebno, a češće u sklopu cijelog tijela npr. prikaza ratnika koji u ruci drži koplje.

Feinman ((Feinman/Price, 2000), uočiti ćemo da ovim rukama znakovito nedostaje nekoliko članaka ili cijelih prstiju. Tako ovdje od 217 otisaka, samo njih deset prikazuje cijeli potpuni dlan. Jasno da ovakva prezentacija osakaćene ruke nosi šire značenje od samo dokaza bivanja. Ostaje upitno što je ovaj prikaz značio te zbog čega se nepotpuni otisci razlikuju jedni od drugih po broju i tipu prstiju koji nedostaju. Ovo pitanje ostaje neodgovoreno kao i pitanja zašto su neke životinje prikazane kao plesači, a neke druge kao lovci s kopljem jer je zacijelo bilo mnogo jednostavnije naslikati pojednostavljen prikaz ljudskog tijela (kakav i nalazimo na zidovima paleolitskih špilja). No, ovdje je očito da jednostavnost prikaza nije bila ključna, već je postojao neki dublji razlog koji, iako ga ne možemo posve dokučiti, nas vodi u sferu simboličkog. Nadalje, otisak špiljske ruke uključuje i komunikacijski aspekt. Kao neka vrsta slikovnog pisma, ove špiljske slike mogle su služiti kao komunikacijski sustav ljudi paleolitskog razdoblja. Ali, ne samo to. Špiljski otisak dlana, slika koja se danas iznova reproducira kako u udžbenicima umjetnosti, povijesti, antropologije i drugih znanosti, tako i putem medija, komunicira s čovječanstvom općenito. Transcendirajući vrijeme i prostor stoji danas kao otisak ljudskosti. Kao da nam pripadnik neke davne generacije pruža ruku pozdrava, pomirbe ili dodira i tjera nas da nastavimo njen život, da njenu simboliku prenosimo dalje.

U ovom radu razmotrit ćemo važnost simbola ruke kao jednog od ključnih simbola koje *Homo sapiens* koristi, od svojih najranijih pokušaja komunikacije špiljskim crtežima, pa sve do danas. Mnogostrukost značenja simbola ruke nije se mijenjala tijekom povijesti. Ovaj simbol je uvijek držao primarno mjesto u složenoj mreži prijenosa informacija i komunikaciji, mada se mijenjala njegova lokacija, te je tako u određenom povijesnom trenutku bio više upotrebljavan u religiji, politici ili umjetnosti, a nešto manje u svakodnevnoj interakciji, i obrnuto. No, važno je zapaziti da njegova uporaba nikada nije prestala niti stagnerala. Jer ruka je uvijek bila i ostala poruka (*po-ruka*).

SIMBOL RUKU U SVAKODNEVNOJ KOMUNIKACIJI

Kada nam netko izgovori riječ 'ruka', na što prvo pomislimo? Pjesnik čiji će stihovi živjeti vječnim životom kojim žive i simboli, Dragutin Tadijanović, pisao je o rukama svoje majke, Michelangelove 'Zore', svojih djedova. Karl Marx je o rukama govorio kao o oruđu radnika da njima iskorištavaju sredstva za proizvodnju, dok je ruke buržoazije vidio kao one koje u sebi drže cjelokupnu povijest, te tako odlučuju o pobjedniku. Moja prva pomisao su ruke pri susretu. One dočekuju druge ruke, rukuju se s njima, grle voljenu osobu, pozdravljaju mahanjem, odmahuju na šalu, plješću od sreće, dozivaju taksi ili nosača prtljage. Upravo je nevjerojatno koliko toga podsvjesno činimo koristeći ruke. Svi prepoznaju mahanje i na njega odgovaraju, pljeskanje se neće shvatiti kao znak uznemirenosti, niti će ispruženi dlan prema drugoj osobi biti viđen kao uvreda. Bar ne u našoj kulturi. No, jasno nam je

da geste naših ruku nisu ugrađene u naš genetski sustav. One su naučene, baš kao i njihova značenja, kroz socijalizaciju u određenom vremenu i prostoru, kroz tjelesno i duhovno, u kulturi, kroz sustav vjerovanja, te općenito radi opstanka i uravnoteženog ponašanja u određenom okružju.

Ruke i govor tijela

Govor tijela. Sama sintagma jasno nam označava ono bitno – tijelo govori. Tijelo, fizički izraz putem kojeg se izražavamo još od majčine utrobe, kada naše tijelo na ultrazvuku našim roditeljima pokazuje kojeg ćemo spola biti, pa sve do smrti, kada je smireno, hladno tijelo jasan pokazatelj da ga je život napustio. Između našeg početka i kraja, naše tijelo govori cijeli život. Njime iskazujemo svoje osjećaje i želje i prije nego smo sposobni govoriti, njime komuniciramo s ljudima koji ne razumiju naš jezik, njime se služimo kada želimo nešto objasniti, a da to ne kažemo na glas ili napišemo na papir.

Upravo je nevjerojatno, kako kaže i autor G. Jean, kako je ljudsko tijelo kompleksan aparat, koji može proizvesti neograničeni broj izraza pomoću glasa, gesta, boje, rječnika, te na beskonačno mnogo drugih načina (Jean, 1998). Prije nego uopće mogu koristiti jezik, bebe počinju koristiti svoje tijelo – uz vokalne izraze poput plakanja, gugutanja, bebin osmijeh je vrlo značajna gesta, znak zadovoljstva. Bebino mrštenje pokazuje jasno da nešto nije u redu, da joj nešto nije po volji ili da je ljuta. Razvijene su mnoge teorije upravo o značenju bebinih gesti, koje joj služe da ono što osjeća prenese ostatku svijeta, obično prije svega majci. Kod odraslih pak, koji su uspjeli savladati umjetnost govora i jezika, geste obično ne dolaze same. One služe kao dodatak, imaju ulogu objašnjavanja, pojašnjavanja, ili opreke onome što je izrečeno govorom. Važno je zapaziti i da su igre gesti obično univerzalne, pa iako iste geste mogu značiti različito u različitim kulturama ili kroz povijest, značajno je da se sve rase, žene, muškarci, sve civilizacije, izražavaju i komuniciraju preko precizno uspostavljenih gesti i znakova tijela (Jean, 1998:31-33). Važno je napomenuti, iako ne i ključno za ovo razmatranje, da neki autori razdvajaju govor i geste koji djeluju zajedno kako bi prenijeli neko značenje, od govora tijela – definirano kao korištenje signala koji se sastoje od kretnji tijela u komunikacijskom procesu, koji oni koji ga koriste smatraju odvojenim od ili izvan verbalnog govora.

Najbolji način da uvidimo koliko su zapravo ruke bitne za neverbalnu komunikaciju, odnosno kao geste koje komplementiraju ono verbalno, je kroz sljedeće primjere. J. Haynes (Haynes, 2004) daje popis desetak uporaba ruku u gestama te ih objašnjava u sklopu kulture SAD-a, od kojih ćemo nekoliko ovdje navesti:

1. Pozivati nekoga sebi kažiprstom.
2. Pokazivati na nešto koristeći kažiprst.
3. Oblikovati slovo 'V'.
4. Oblikovati krug prstima kao izraz 'O.K.', tj. da je nešto u redu.

5. Potapšati učenika po glavi dlanom.
6. Proslijediti nešto nekom drugom, jednom rukom.
7. Mahati kao pozdrav nekome, dlanom okrenutim prema van.

Što se tiče prve geste, pozivanje nekoga kažiprstom, u SAD-u kao i u većem dijelu Europe ona stoji namjesto onoga što bi u govoru bilo 'Dođi ovamo' ili 'Pridi bliže'. No u nekim kulture ovaj pokret kažiprstom može biti uvredljiv, ili čak opscen. Na primjer, stanovnicima Bliskog ili Dalekog Istoka, Portugala, Španjolske, Latinske Amerike, Japana, Indonezije i Hong Konga, ova gesta nikako nije potpuno prihvatljiva, te je mnogo bolje pozivati nekoga dlanom okrenutim prema dolje, ili koristeći sve prste, mašući cijelom rukom. Pokazivanje na nešto ili nekoga koristeći kažiprst može se na Bliskom i Dalekom Istoku smatrati nepristojnim. Bolje je tada koristiti otvorenu ruku ili palac (kao što to čine u Indoneziji). 'V znak' prstima u većini Europe označava pobjedu kada je dlan okrenut prema onome kome je gesta upućena. No, ako ste dlan okrenuli prema sebi, ova ista gesta označava uvredu poput 'Nosi se', 'Goni se'. Krug koji pravimo prstima kada želimo pokazati da je nešto u redu, ili 'O.K', u mnogim zemljama ima drugačije konotacije. U Brazilu i Njemačkoj ova gesta se smatra opscenom. U Japanu označava 'novac'. U Francuskoj pak ima dodatno značenje 'nula' ili 'beskorisno'. Moramo biti vrlo pažljivi kada nekoga potapšamo dlanom po glavi. Naime ta gesta je vrlo uznemirujuća u nekim dijelovima Azije. Glava se shvaća kao čuvar duše u budističkoj religiji, te bi se tako djeca odgajana u toj kulturi osjetila neugodno kada bismo ih dotaknuli po glavi. Dodavanje jednom rukom, iako nam se može činiti kao univerzalan pokret, pa čak ju ne bismo svrstali kao gestu, smatra se vrlo nepristojnim u Japanu. Čak i nešto malo poput olovke dodaje se s obje ruke. U mnogim zemljama Bliskog i Dalekog Istoka nepristojno je nešto dodati lijevom rukom, koja se u tim kulturama smatra nečistom. I na kraju, mahanje dlanom okrenutim prema van kao pozdrav može u nekim dijelovima Europe označavati 'Ne'. Mahanje, pak, spojenim prstima i dlanom jasno podignutim prema van ozbiljna je uvreda u Nigeriji ako je ruka preblizu licu druge osobe.

Ovaj kratki prikaz nekoliko gesti poslužio nam je da uvidimo kako neke kretnje koje smo usvojili kao djeca i koje svakodnevno koristimo nikako nisu univerzalne, iako nastaju putem 'univerzalnog medija' - našeg fizičkog tijela.

Pljeskanje je zasigurno jedna od vrlo važnih gesti koju koriste Europljani da bi izrazili svoje oduševljenje, podržavanje, zadovoljstvo nekim ili nečim. Pljeskanje kao gesta pronašlo je svoje mjesto na gotovo svim javnim skupovima gdje postoji neka vrsta publike, primatelja, onih koji imaju iskustiti nešto što pošiljatelj, onaj na kojega je usmjerena pažnja publike, izvodi. Tako pljeskanje nalazimo kao nešto što se smatra nužnim nakon završetka činova u kazališnim predstavama, nakon svake odsvirane kompozicije u koncertnim dvoranama, kao izraz oduševljenja i kontakta s Bogom u nekim crkvama poput npr. Pentakostalne crkve, nakon što se upali neonski znak za pljeskanje na snimanju televizijskih emisija, kao odavanje zasluga dobrom (a ponekad i ne tako dobrom) govorniku, itd. Kultura pljeskanja zaista je

poseban fenomen, i nju kao i druge običaje i norme koje smo primili socijalizacijom u nekoj kulturi možemo najbolje primijetiti ako ju pokušamo prekršiti. Iako negativne sankcije kršenja ove norme neće biti formalne, i one neformalne, poput pogleda neodobravanja, zurenja drugih ili neugodne tišine, mogu biti snažne. To se najbolje može vidjeti kada ostatak publike ignorira ili čak pogrdno gleda na glazbeno neobrazovanu osobu koja počne pljeskati čim orkestar utihne, ne znajući da svirači samo prelaze na sljedeći stavak te iste kompozicije. Također ovo vidimo i kada netko zaplješće usred govora misleći da je govornik završio, te često nastane neugodna tišina.

U nekim drugim kulturama pljeskanje nije tako uobičajeno, ili je korišteno u sasvim drugačijim kontekstima. Navest ću ovdje primjer japanskog društvenog događaja *nomikai* (FME, 2002) – vrsta zabave u japanskoj kulturi. Ona je dio kulture zaposlenika i poslovnih suradnika. Obično jedna osoba organizira zabavu, te je uvijek organizirana u čast nečega poput obljetnice, slavljenja sklapanja velikih poslovnih projekata i ugovora, umirovljenja, itd. Mnoga pravila vode ovu zabavu, poput onog da u odnosima tipa *senpai-kōhai*, tj. onim odnosima koji se sastoje od zaposlenika nižeg položaja i onog višeg, nepristojno je da zaposlenik puni svoju čašu, a da prije ne ponudi piće šefu. Da on ne bi ostao bez pića, odnos je recipročan, tako da ovaj drugi tada napuni čašu zaposleniku. Osim ovog pravila, postoji i jedno koje uključuje pljeskanje. Svi gosti se na kraju zabave ustaju i zajedno plješću. Postoje dvije vrste pljeskanja - *ippon-jime* i *sambon-jime*. Grubo prevedeno oni znače 'kraj jednostrukim pljeskanjem' i 'kraj trostrukim pljeskanjem'. Trostruko pljeskanje je niz od tri pljeska, nakon kojeg slijedi jedan kratki pljesak. Ponekad se ovo ponovi tri puta. Pljeskanje je ovdje znak zahvale domaćinu ili počast onome za koga je organizirana zabava.

Mnogobrojni teoretičari, među kojima najprije moramo spomenuti Charlesa Darwina, pokušali su na neki način katalogizirati, klasificirati ili napraviti leksikon znakova tijela. G. Jean kaže da je Darwin pokušao katalogizirati elementarne znakove koje je prikupljao. Studenti znanosti zvane fiziognomija bili su zainteresirani za izraze lica. Poput lica, ruke čine ogroman korpus značenja, same ili kombinirane s nekim drugim dijelovima tijela. Zanimljivo je da su diljem svijeta nastajali tzv. jezici gesta koji su u nekim slučajevima u potpunosti zamjenjivali verbalno, jezik govora. Jedan takav slučaj nalazimo u 6. st. kada Sv. Benedikt piše u svojim 'Pravilima' o samostanskom životu da bi redovnici trebali izbjegavati govor. Kada je komunikacija neizbježna, umjesto govora bi se trebali služiti nekim znakom ili zvukom. Sistematska uporaba gestikulacija spomenuta je u benediktinskom redu prvi put oko 1000. godine, a prvi popis gesti sastoji se od oko 296 znakova. Kroz vrijeme, ovaj je popis evoluirao, te je s osnivanjem reda Trapista, koji se zaklinje na potpunu tišinu, samostanski znakovni jezik tada posjedovao oko 1300 znakova. Oni mogu biti, kaže Jean, klasificirani u četiri kategorije: ispitivanje, naređenje, želja i potvrđivanje (Jean, 1998:34-38).

Za označavanje *pčele* (Trapisti su se bavili pčelarstvom), znak je bio onaj za *krilo* kombiniran sa znakom za *slatko*. Za riječ *med* kombinirali bi znak za *maslac* s onim

za pčelu. Znakovi Trapista označavali su predmete, pokrete, ali i ideje koje su bile blisko povezane s religijskim životom redovnika. Možemo ovdje primijetiti dvije stvari prema G. Jeanu. Prvo, da su sve ove riječi uglavnom vrlo kratke, i drugo, da jedna nije dovoljna da iskaže ono što je potrebno. Nadalje, nije postojala nikakva vrsta abecede kojom bi se mogla, na primjer, zamijeniti neka gesta. Sve gestikulacije odnosile su se direktno na određena utemeljena značenja, tako da je komunikacija bila uvelike ograničena. Zbog toga što se sustav empirijski razvijao, kada se pojavila potreba, postojalo je mnogo znakova koji su bili nejasni i koji su stvarali dvosmislene situacije. Tek kada ovo razumijemo, možemo dalje govoriti o drugoj vrsti znakovnog jezika koji zasigurno svima pada na pamet prije onog redovničkog, ili čak svakodnevnog 'govora tijela', odnosno ruku. To je naravno znakovni jezik stvoren za gluhoonijeme osobe. Najrašireniji su Britanski znakovni jezik (BSL) i Američki znakovni jezik (ASL) (Jean, 1998:39-40).

Hrvatski znakovni jezik postoji, ali za sada nije standardiziran. To znači da postoje određene regionalne razlike, te 'Hrvatski portal za gluhe, o gluhoima, i...' tu činjenicu posebno naglašava tražeći podizanje svijesti društva. Zanimljivo je, naime, i da slijepi ljudi također koriste svoje ruke kao osnovno sredstvo 'dodira' sa svijetom kojeg ne mogu vizualno doživjeti. Upravo preko ruku, koje se sastoje od mnoštva osjetilnih stanica, oni taktilnim zamjenjuju vizualno. Rukama dodiruju predmete, 'vide' druge ljude, razlikuju agregatna stanja, čitaju knjige, članke, čak i glazbu – sve ono što osoba s vidom može činiti 's rukama u džepovima'. Uz to, postoji i program 'gluhoslijepih'. Ovi ljudi uče još jednu vrstu znakovnog jezika – rukama preko ruku drugoga. Najbolji primjer je Helen Keller³ čiji je život pravi dokaz maksimalnog iskorištavanja potencijala naših ruku u komunikaciji.

Uz ovaj program imamo i svjetski poznat uspješni pokušaj Louisa Braillea, koji, i sam slijep, stvara sustav pisanja koji se sastoji od točkica koje se utiskuju s donje strane papira, a osoba ih može čitati jagodicama prstiju s gornje strane, dodirom. Braille je došao na ovu ideju preko Instituta za slijepu Valentina Haüyja.⁴ Osim ova dva osnovna oblika znakovnog jezika, onog empirijskog samostanskih redovnika, te onog gluhoonijemih i slijepih osoba, koji je nastao umjetnim putem, smišljeno, te je uz njega stvorena i abeceda koja služi za one situacije u kojima se pojavljuju novi pojmovi za koje još nije predviđen znak, postoji još jedan oblik. To je znakovni jezik koji nam ponovno najbolje objašnjava G. Jean, a koji nalazimo kod brojnih indijanskih plemena (Jean, 1998:42-43). Oni kombiniraju gestikulacije s govorom. Pleme Sioux, Indijanci iz Sjeverne Amerike, uspostavili su znakovni jezik koji se sastoji od oko 450 do 500 znakova, od kojih su gotovo svi prikazani rukama (statično ili kao kretnja), ali i licem, te položajem glave. Njihov jezik uključuje imenice, pridjeve, glagole, priloge, te je tako postao pravi jezik, mada je vokabular ograni-

³ Više o Helen Keller u njejoj autobiografiji 'Priča mog života' u kojoj govori o tome kako ju je Anne Sullivan naučila čitati. U originalu: 'The story of my life'.

⁴ Valentin Haüy je 1784. osnovao Institut za slijepu u Francuskoj, te je prvi izmislio sustav pisanja za slijepu. Braille ga je usavršio u tome što je dobro primijetio da bi slijepima bilo puno lakše čitati skupine točkica nego otiske pravih slova.

čen na lov i rat. Ovaj znakovni jezik mnogo je sličniji onom u Trapista nego znakovnom jeziku koji je umjetno stvaran. Zanimljiv je primjer načina na koji neka indijanska plemena (autor W. P. Clark ih ne imenuje) označavaju osjećaj straha: Obje se ruke pružaju što dalje ispred tijela, ili se svaka jako raširi na svoju stranu; ruke se okreću prema gore, u visini su grudi, kažiprst je ispružen te pokazuje naprijed i prema gore, dok su drugi prsti uključujući i palac zatvoreni. Kretnja se događa tako da se ruke spuštaju zajedno prema dolje brzim pokretom, dok se u isto vrijeme savija kažiprst. Ruke su cijelo vrijeme okrenute prema osobi ili onome što uzrokuje strah te ova kretanja označava uzmicanje od onoga što zastrašuje. Neka plemena pokazuju znak za srce te jednom rukom brzim pokretima označavaju kako im srce brzo kuca jer su uplašeni (Clark, 1982).

Na kraju moramo spomenuti Tantrizam. Budistička religija sastoji se od bar tri osnovne grane: hinajana - na jugu Indije, i mahajana - na sjeveru, te tantrizam, za koji se smatralo da je samo poseban oblik mahajane. Tantrizam je na Tibetu imao svoj poseban razvoj. Naziv Tantrizam vodi porijeklo od sanskrita, i znači 'ono što se širi'. U Tantrizmu ima značajnih elemenata Hinduizma. Prema autoru J. Allanu, Tantristi se pomažu jantrama ili *yantrama*, ali i služe različitim pokretima i položajima ruku, *mudrāma*, kako bi svoje znanje prenosili učenicima i sljedbenicima. Mudre su neverbalni način sporazumijevanja, a sastoje se od ponavljanih pokreta i položaja prstiju. One se mogu povezati s tantričkim obredima, a namjera im je izazvati odgovor u promatračevu umu. Ti se pokreti upotrebljavaju prilikom plesa kao dio složenog rječnika izražavanja osjećaja i pripovijedanja, premda ih se nenaativno rabi i u čistome plesu. U raznim kontekstima mogu imati različita značenja (Bowker, 2005). Mudre nisu isključivo religijski usmjerene. Nije u potpunosti jasno gdje su ove sistematizirane i stilizirane geste nastale. U Hinduizmu, kao i Budizmu, stotine mudrā nastalo je u svrhu joge, za ceremonije, dramske predstave i ples. Većina ih je simbolička po prirodi, dok su ostale metafizičke. Postoji stotine mudrā, sve su temeljene na četiri osnovna položaja ruku: otvoreni dlan, savijeni dlan, zatvorena pesnica i ruka sa skupljenim prstima. Ruke su u mudrā vježbama korištene da bi prouzrokovale neku korist za onoga koji ih prakticira. Ne samo da pomažu zdravlju, one također stvaraju energiju koja nekima omogućuje da žive povlašten život Božje djece. Određeni položaji ruku pomažu ostvarenju božanskih potencijala čovjeka, unutrašnjeg božanstva koje prebiva u našem biću. Mudrā predstavlja svijest o unutarnjoj prirodi, stvarnost Duha, jedinstvo s Kozmosom. Podiže duhovno srce koje se onda širi i izražava kroz zračenje izvana. Kroz ljubav, nesebičnu ljubav, bezuvjetnu ljubav, božansku ljubav, moguće je nadvladati sve. S ljubavi pristupamo Bogu prema budističkim shvaćanjima, a ne kroz strah koji ne vodi do božanskog prijestolja. Iskaz ljubavi je početak mudrosti. Prakticirajući ove geste ruku komuniciramo s Prirodom, jer su njeni ezoterični jezici znak i simboli. Apstraktni oblici dostižu više nivoje života gdje obitavaju anđeoske sile. Stoga, izvršavanjem mudrā možemo se povezati s kerubinima i serafinima (Indotalisman 2001).

Svakodnevni izrazi i poslovice o rukama

Postoje brojni izrazi, sintagme, idiomi, itd. koje svakodnevno koristimo, a čije značenje, iako nam je jasno zbog stalne uporabe, obično nije izvodivo direktno iz značenja riječi od kojih se sastoje. Takve vrste izraza nalazimo u svim jezicima svijeta i oni jasno pokazuju način na koji neke kulture vide svijet oko sebe, na koji ga način doživljavaju i kako na njih utječu povijesni, geografski, politički, supernaturalni, religijski i drugi konteksti. Neki lingvisti idu još dalje i tvrde da na naš pogled na stvari oko sebe ne utječu samo ove vrste izvanjskih konteksta koje primamo socijalizacijom, već im moramo pribrojati i osnovni dio same kulture koji nas ograničava, a to je jezik. Tako poznatu 'Sapir-Whorf hipotezu' možemo najbolje objasniti Whorfovim primjerom Indijanaca Hopi. On je primijetio da za razliku od engleskog jezika u kojem se jasno razlikuje prošlost, sadašnjost i budućnost u rečenicama poput 'Vidio sam djevojku', 'Vidjet ću djevojku' i 'Vidim djevojku', Hopi Indijanci ne prave tu razliku. Iako je zaključio da bi oni mogli u svoj jezik uvesti ovu distinkciju, uvidio je da to njima očito nije potrebno, jer vremensku dimenziju ne percipiraju tako snažno. No njegova hipoteza ide dalje tvrdeći da je upravo jezik taj koji, kada sliku pokušavamo smjestiti i objasniti u svojim glavama, *a priori* ograničava naš pogled na svijet, jer kroz jezik koji koristimo mi zapravo taj svijet percipiramo. Ovdje se radi o poznatoj dilemi kojom se već dugo bave antropolozi i lingvisti, a to je možemo li uopće misliti o stvarima koje nisu opisane u našem jeziku, koje ne možemo izgovoriti.

'Kategorije i vrste koje izoliramo iz svijeta fenomena ne pronalazimo tamo zato što nas one gledaju ravno u oči; zapravo, svijet nam se predstavlja kroz prizmu impresija koje moraju biti organizirane u našem umu – a to u osnovi znači preko lingvističkih sustava koji se nalaze u našem umu. Mi prirodu režemo na dijelove, organiziramo ju u koncepte, i dok to činimo pridajemo značenja, uglavnom jer smo dio dogovora koji se proteže našom jezičnom zajednicom i koji je kodificiran u jezičnim obrascima' (Chandler 1994).

Ovaj kratki lingvistički uvod bio nam je potreban da potkrijepi metodu kojom ćemo prikazati uporabu izraza 'ruke' u hrvatskom jeziku, te se osvrnuti nakratko i na neke druge jezike. Vidjet ćemo da su neki koncepti vrlo slični, što jasno govori o tome da je nekada u povijesti kada su oni bili stvarani pogled na svijet ovih kultura bio u nekim aspektima sličan. Neki drugi izrazi pak zvučali bi potpuno besmisleno izravno prevedeni na primjer na engleski jezik sa hrvatskoga ili obrnuto, što jasno potvrđuje tezu lingvističkih relativista. Prikupljanje ovog korpusa izvođeno je preko metode *brain storminga* i *mind mappinga*. Metodi su bili podvrgnuti uglavnom kolege studenti, no uključeni su bili i pripadnici drugih dobnih skupina, kao i neki stanovnici Ujedinjenog Kraljevstva, kada se radilo o engleskim izrazima. Korpus je onda nadopunjavao kroz literaturu poput književnih dijela, enciklopedija, rječnika, posebno rječnika kolokacija i idioma, a i internet je bio vrijedan izvor. Popis nikako nije potpun, niti je osnovni cilj ovdje napisati obimni opus ovakvih izraza, jer bi i ono što je prikupljeno zauzelo previše mjesta. Osnovna je namjera naime samo pokazati koliko je fenomen ruku uključen u naše svakodnevno razmišljanje i komunikaciju, a da toga nismo niti svjesni. Ovdje su uključene i narodne poslovice.

Tablica 1.

Izrazi i poslovice	značenje
Biti sretne ruke.	imati sreće
Biti široke ruke.	darežljivost
Biti škrte ruke.	škrtoš
Biti u dobrim rukama.	imati nekoga tko se dobro brine za nas
Bolje vrabac u ruci, nego golub na grani.	poznata narodna poslovice, koju nalazimo u brojnim jezicima svijeta, samo u nešto izmijenjenim oblicima. Odnosi se na to da je bolje da čuvamo ono malo što imamo, nego da težimo za nečim većim, do čega nam je gotovo nemoguće doći. U drugim jezicima se ne koristi 'ruka' u ovom izrazu što pokazuje da je bar u hrvatskom jeziku posjedovati nešto vrlo često povezano s opipljivim, stvarnim držanjem nečega u ruci.
Dati nekome mali prst, a on ot-kine cijelu ruku.	odnosi se na to da ako nekome učinimo nešto dobro, od nas bi mogao tražiti još više
Dići ruke od nečega.	odustati
Dizati ruku na nekoga.	udarati ili tući drugu osobu
Dočekati nekoga raširenih ruku.	izraziti nekome dobrodošlicu
Dogorjelo mu do nokata.	netko je u sve goroj situaciji
Dopasti u nečije ruke.	biti ulovljen u klopku, biti uhvaćen od nekoga tko nam ne želi dobro, tko nam želi nauditi
Dotaknuti nekoga.	emocionalno dirnuti drugu osobu
Držati nekoga u šaci.	imati potpunu kontrolu nad nekim, znati nešto o nekome i ucjenjivati ga
Držati nešto kao malo vode na dlanu.	čuvati nešto dragocjeno
Držati sve konce u rukama.	imati potpunu kontrolu nad situacijom
Držati vlast u svojim rukama.	imati potpunu kontrolu nad upravljanjem ili vladanjem
Gurati prste gdje im nije mjesto.	uplitati se tamo gdje nismo poželjni
Imati bijele ruke.	biti nevin, osoba koja nije učinila ništa loše
Imati crne ruke.	biti jako loša osoba
Imati duge prste.	krasti, biti kradljivac
Imati dvije lijeve ruke.	biti nesposoban ili samo nespretnan
Imati krvave ruke.	učiniti nešto loše, koristi se i u bukvalnim slučajevima kada netko izvrši ubojstvo
Imati odriješene ruke.	imati moć, priliku ili volju da nešto učinimo
Imati prljave ruke.	učiniti nešto jako loše, biti kriv zbog nečega
Imati vezane ruke.	biti nemoćni da nešto učinimo ili nekome pomognemo
Imati zlatne ruke.	zlatne ruke su česta slika vrijednih ruku, ruku koje su vrlo sposobne, odnosno čovjeka koji zna dobro obaviti ono što radi.
Ispružiti ruku prema nekome.	uspostaviti kontakt, komunikaciju
Iz druge ruke.	saznati neku informaciju od neke osobe koja ju je pak čula ili saznala iz nekog drugog izvora

Iz prve ruke.	saznati neku informaciju od osobe ili organizacije koja je njen autor, ili od vrlo bliskog izvora toj osobi ili organizaciji
Jesti nekome iz ruke.	vjerovati nekome, biti potpuno podložan nekome, u potpunosti mu se predati
Kao prst i nokat.	u potpunom skladu, slaganje
Kliziti iz ruku.	kada nešto ili nekoga ne možemo više zadržati kažemo da nam 'klizi iz ruku'. Česta uporaba ovog izraza se tiče osobe, npr. u braku, ili kada govorimo o prolaznosti vremena.
Lakat, pedalj	stara mjerna jedinica, prije uvriježenog metričkog sustava
Lijeva ruka - desni džep.	odnosi se na krađu
Moći nabrojati nešto na prste jedne ruke.	mala količina nečega
Motati nekoga oko maloga prsta.	iskorištavati nekoga tko nam naivno vjeruje
Na sirotoga svakom je laka ruka.	svakome je lako obrušiti se na slabijega od sebe
Nadohvat ruke.	predmet, osoba, itd. koji su nam fizički vrlo blizu
Ne može se Sunce dlanom prekriti.	poslovica čije je značenje da su neke stvari veće od nas, te su naši napori preslabi protiv njih
Ne mrdnuti ni malim prstom.	ne učiniti ništa
Nemati tri/stotinu ruku.	ne biti u mogućnosti da se obave svi poslovi koji su nam postavljeni, izraz koji se još koristi je i 'Ne mogu stići na sve strane'
Ništa mi ne ide od ruke.	biti nesposoban ili nespretnan, nemati sreće
Oprati ruke od nečega.	ovaj izraz svoj izvor nalazi u Bibliji, u Novom Zavjetu, kada Poncije Pilat, da ne bi snosio odgovornost za smrt Isusa Krista, opere svoje ruke u znak da odluku prepušta narodu; odreći se svake odgovornosti
Pas ne grize ruku koja ga hrani.	nitko se neće ponašati loše prema onome o kome mu ovisi egzistencija
Pet prsta na jednoj ruci, pa nisu jednaki.	poslovica koja ukazuje na različitost ljudi
Pobjeglo mi je iz ruku.	slično kao 'iskliznuti iz ruku', samo nešto brži proces
Poznavati nešto kao vlastiti dlan.	dobro poznavati nešto, znati sve o tome
Prelaziti iz ruke u ruku.	ponekad se uz ovo koristi i izraz 'vrući krumpir'; nitko se ne želi primiti nekog teškog ili neugodnog posla pa se odgovornost prebacuje s jedne osobe na drugu. Također se razgovorno koristi i kada se govori o promiskuitetnim osobama, obično ženama, koje idu od jednog do drugog muškarca.
Pružiti ruku pomirbe.	označava oprost, oprostiti, pomiriti se
Puna šaka brade.	označava obilje
Raditi nešto u rukavicama.	ne biti izravan i otvoren
Ruka [pravde] koja (su)stiže nekoga.	kada nekome kažemo da će ih sustići naša ruka, ili ruka pravde, želimo naglasiti da što god učinili, neće pobjeći od osвете, posljedica svojih dijela ili kazne

Ruka ruku mije.	odnosi se na uzvratanje usluge
Ruke ti se pozlatile.	zlatne ruke ovdje se odnose na zlato, novac, odnosno neku vrijednost. Ovom izrekom želimo osobi da ima spretne ruke, ali i profit i zaradu, napredak u životu.
Ruke u vis!	policijski izraz pri uhićenju ili pretraživanju osumnjičenog. No, ovaj izraz ima i latentno značenje koje se odnosi na to da se zahtjeva potpuna podložnost, predaja onoga kome je upućen.
Sigurno je u mojim rukama.	'U mojim rukama' se i ovdje pojavljuje kao sinonim za posjedovanje; imati nešto mi percipiramo kao držati čvrsto u svojim rukama
To je izvan mojih ruku.	označava da više ne snosimo odgovornost za nešto, da je odgovornost prebačena na nekog drugog
Tuđim rukama zmije hvatati.	poslovica koja označava da je uvijek lakše druge iskoristiti za prljave poslove umjesto da ih radimo sami
Umiješati prste u nešto.	uplesti se u neku situaciju
Usta su da zборе, a ruke da tvore.	poslovica koja označava čestu distinkciju u društvu između onih koji govore i onih koji rade – akademike i radnike; ljude koji idu u školu i ljude koji se bave fizičkim poslovima. Činjenica da se ova poslovica još uvelike koristi, posebno na selima u Hrvatskoj, govori o statičnosti tradicionalnih vrijednosti.
Uzeti pravdu u svoje ruke.	sam riješiti probleme, ne oslanjati se na druge ili pravni lijek
Uzeti svoju sudbinu/sreću u svoje ruke.	preuzeti odgovornost za ono što nam se događa, ne kriviti druge i ne oslanjati se na druge, već upotrijebiti vlastite snage i napore
Zadovoljno trljati ruke.	biti zadovoljan zbog nekog dobro obavljenog posla ili vlastitog postignuća

Osim ovih izraza, fraza i poslovice, postoje još mnogobrojni u svim jezicima svijeta. Zanimljivo je da neki izrazi potječu od najranijih društava i civilizacija. Jedna od najpoznatijih gesti, koja se danas kao izraz koristi u gotovo svim svjetskim jezicima, je *podignuti/spušteni palac* koji potječe iz doba drevnog Rima. Rimljani su ovom dijelu tijela pridavali veliku moć. Ta moć je uključivala i moć da se poštedi život jer su za vrijeme gladijatorskih borbi sudionici mogli podizanjem palca odlučiti da će poraženi gladijator ostati na životu ili okretanjem palca prema dolje da treba biti ubijen. Imperator je na kraju bio taj koji bi prema glasanju publike svojim palcem pokazao koja je konačna presuda. Rimljani su palcu pridavali i druge uloge, posebice u liječenju.

Adam Smith je skovao sintagmu 'nevidljiva ruka' da opiše prirodne sile koje vode slobodni tržišni kapitalizam putem kompeticije oko rijetkih resursa. Prema Smithu, u slobodnom tržištu svaki sudionik će pokušati maksimizirati vlastite interese, a interakcija sudionika na tržištu vodi razmjeni dobara i usluga, te omogućuje svakom sudioniku da poboljša svoj položaj više nego što bi to bilo moguće da

djeluje samostalno ili u izolaciji. On nadalje tvrdi da u slobodnom tržištu nije potreban nikakav regulacijski sustav poput države koji bi osiguravao da se odigrava međusobno korisna razmjena usluga i dobara, jer bi 'nevidljiva ruka' vodila sudionike na tržištu na svima njima najkorisniji način (Collins/Malinowsky, 1998:82).

Sama postavka od koje polazimo, a to je da je ruka zasigurno univerzalni simbol, među najzastupljenijima u svim kulturama svijeta, koji nam omogućuje da pomoću i putem njega doživljavamo svijet oko sebe, otvara nam vrata da vidimo kako slični izrazi koji koriste fenomen ruke ne postoje samo u europskim jezicima. Tako u arapskom jeziku nalazimo poslovice: 'Usta hvale, a ruka ubija', koja označava podmuklost, licemjernost neke osobe. Također: 'Ne možemo pljeskati jednom rukom' - ništa ne možemo raditi sami, potrebna nam je pomoć drugih. Ili: 'Jedna ruka za sebe, a jedna za brod', poslovice koja jasno označava način percepcije odnosa čovjeka i društva - uz privatni uvijek postoji i javni život i oboma moramo posvetiti jednaku pažnju. Iz ovog pogleda na život izrasla je i cijela teorija u društvenim znanostima koja se naziva 'One-Hand Clapping Theory' ili 'Teorija pljeskanja jednom rukom'. Jedan od njenih predstavnika, Barya, najbolje je objasnio da ta teorija kaže kako 'pojedinač tek kada biva smješten u kolektiv, zajednicu ili naciju, zapravo dobiva svoj puni identitet' (FindArticles, 1997). U Nigeriji, u zapadnoj Africi, poslovice kaže: 'Tek kada lijeva ruka opere desnu, a desna lijevu, obe postaju čiste', i odnosi se na to da ni u jednom ljudskom odnosu nije dovoljno da se samo jedna osoba ili jedna strana trudi, dok druga ne radi ništa; da bi kvalitetna interakcija opstala potreban je napor s obje strane. Ovdje nalazimo još jednu zanimljivu izreku: 'Čovjek koji živi na obali rijeke ne pere ruke u posudi'. U Afganistanu nalazimo izreku: 'Ne možeš držati dvije dinje u jednoj ruci', koja znači da ako imamo previše obveza, nećemo ni jednu kvalitetno riješiti, a može se shvatiti i kao izreka u hrvatskom jeziku 'Ne možeš imati i ovce i novce' ili u engleskom 'You can't have your cake and eat it too'. Tu nalazimo i izreku koja se pojavljuje i u nekim afričkim jezicima: 'Slomljena ruka još može raditi, ali slomljeno srce ne može', shvaćanje da se fizički nedostatak može prevladati, ali ranjeni duh ne može. U engleskom jeziku postoje mnoge izreke i poslovice koje uključuju ruku. Neke nalaze svoj ekvivalent u hrvatskom jeziku, dok druge ruku koriste u potpuno drugačijem kontekstu. Tako imamo: 'Win hands down' - lako odnijeti pobjedu; 'The hand that rocks the cradle rules the world' - 'Ruka koja ljulja kolijevku, upravlja svijetom' - odnosi se na mišljenje da su žene moćnije od muškaraca jer od samog početka ljudskog života imaju najviše utjecaja. Neke slične izreke kao i u hrvatskom su 'Lend a helping hand' - 'Pružiti nekome ruku pomoći', pomoći nekome, što u hrvatskom nalazimo u nekim dijelovima Dalmacije u izrazu 'Daj mi rukê'.

ZAKLJUČAK

Ruku kao simbol nalazimo u brojnim i raznim kontekstima. Iako ovdje ne možemo prikazati sve, uključujući npr. politiku, različite kulture, korištenje simbolike ruke u religijskim ceremonijama i ritualima, ruka u svakodnevnoj komunikaciji se često isprepliće s ovim sferama života. Tako npr. rukovanje možemo smjestiti prvenstveno u kontekst sociopolitičkog jer su njegove ideološke konotacije nešto značajnije od rukovanja kao znak pozdrava. Također, i sam nastanak čina rukovanja je ambivalentan, jer se istraživači ne mogu složiti je li prvo imao militantne, a zatim prijateljske motive, ili obrnuto. Herbert Spencer smatra da je izvorno rukovanje nastalo tako što su pripadnici arapskih plemena u znak pozdrava ljubili jedan drugome ruke. No zbog toga što bi obojici muškaraca ovo bilo iznimno neugodno, izmicali bi svoje ruke, što bi rezultiralo da bi im se ruke dodirnule, nešto slično rukovanju. Kako im se ovo činilo prihvatljivijim od ljubljenja, konvencionalno je prihvaćeno rukovanje kao čin pozdrava. Drugo objašnjenje je prema nekim istraživačima ipak praktičnije i vjerojatnije. Oni smatraju da je rukovanje nastalo da bi vojnik vidio nosi li onaj drugi oružje. Tako njegove izvore nalazimo u srednjovjekovnoj Europi gdje bi vitezovi i kraljevi zgrabili svojom rukom sa konja ruku suparnika da se uvjere da nema oružje i da ga neće upotrijebiti protiv njih (Andrew, 2006). Nezaobilazno moramo spomenuti i situacije kada rukovanje iskazuje prijateljstvo, zadovoljstvo sklopljenim poslom ili potpisivanjem ugovora, ili je jednostavno pozdrav dobrodošlice ili odlaska, gdje bi zagrljaj ili neki drugi oblik iskazivanja dobrih namjera bio nepriličan ili nepoželjan. No, rukovanje se uvelike koristi u politici. Potpisivanje važnog ugovora između političara uvijek je potvrđeno i rukovanjem. Sama fotografija dvojice glavnih političkih aktera kako se rukuju iznad potpisanog dokumenta potvrda je i simbol partnerstva za sebe. Različite vrste rukovanja, u koje spada i tajno rukovanje, koriste se u cilju potvrđivanja pripadnosti nekoj ideologiji. Tako su 1830. godine neki pripadnici Mormona osnovali militantnu organizaciju koja je razvila poseban oblik tajnog rukovanja kao znak raspoznavanja. Ruke spojene u rukovanje čest su simbol saveza političkih skupina. Na primjer, nakon dugih pregovora oko političke situacije u Sjevernoj Irskoj, u *Business Economistu* izašao je članak pod naslovom 'No Handshake for Adams at No. 10' ('Adams se neće rukovati na broju 10'), koji simbolično govori o tome da, iako je britanski premijer Tony Blair primio vođu terorističke organizacije Sinn Fein, Jerry Adamsa, dogovor oko konačne predaje oružja ipak nije bio postignut.⁵

Fenomen simbola ruke rasprostranjen je u svim kulturama svijeta. Naravno, ovdje nismo mogli obuhvatiti sve dimenzije simbolike ruku. Dok je rad nastajao vjerojatno su se pojavile nove uporabe ovog naizgled jednostavnog simbola. Čitatelj se zasigurno prisjetio još mnogih drugih situacija u kojima nalazimo ruke, i upravo je to cilj rada – da postanemo svjesniji ruku oko sebe jer su nam one tako bliske da nam se na prvi mah njihova simbolika može učiniti puno transparentnijom nego što to zapravo jest. Nastojali smo prenijeti njenu poruku jer ruka je dio fizičkog

⁵ Članak se može pronaći u izdanju *British Economist* 4. kolovoza 2005.

tijela, ali i nositelj duhovnog. Naime, i sama riječ 'poruka' u sebi sadrži 'ruku', poruku. Vrijednost naših ruku i simbola nije zanemariva i potrebno je još mnogo istraživanja koji će se detaljnije baviti svakom od navedenih dimenzija kulturnog i socijalnog u kojima se ona pojavljuje.

LITERATURA

- Andrew. K. (2006) **The Handshake**. http://soc302.tripod.com/soc_302rocks/id8.html, 30.01.2006.
- Baudrillard, J. (2001). Simulacija i zbilja. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, HSD.
- Bowker, J. (2005). **The Concise Oxford Dictionary of World Religions**. USA: Oxford University Press.
- Chandler, D. (1994). **The Sapir-Whorf Hypothesis**. <http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/whorf.html>, 30.01.2006.
- Clark, W. P. (1982). **The Indian Sign Language**: Nebraska: University of Nebraska Press.
- Collins, R., Malinowsky, M. (1998). **The Discovery of Society**. Boston: McGraw-Hill.
- FindArticles (1997). <http://www.findarticles.com/>, 30.01.2006.
- FMF. (2002). **Fulbright Memorial Fund Teacher Exchange to Japan**. http://www.jrhigh.valleycity.k12.nd.us/FmFJapanTeacherProgram/july%204_5/10clap.html, 30.01.2006.
- Haynes, J. (2004). **Communicating with gestures**. http://www.everythingsl.net/in-services/body_language.php, 30.01.2006.
- Indotalisman. (2001). **Mudras and Hand Symbolism**. <http://www.indotalisman.com/christianmudras.html>, 30.01.2006.
- Jean, G. (1998). **Signs, Symbols and Chipers: decoding the message**. London: Thames and Hudson Ltd.
- Mead, G. H. (2003). **Um, osoba i društvo: sa stajališta socijalnog biheviorista**. Zagreb: Jesenski i Turk, HSD.
- Parsons T. i dr. (1969). **Teorije o društvu: osnovi savremene sociološke teorije**. Beograd: Vuk Karadžić.
- Price, T. D., Feinman, G. M. (2000). **Images of the Past**. Mountain View: Mayfield Publishing Company.

Visković, N. (2001). **Stablo i čovjek: Prilog kulturnoj botanici.** Zagreb: Izdanja Antibarbarus.

Walker, B. (1988). **The Woman's Dictionary of Symbols and Sacred Objects.** San Francisco: HarperCollins.

HAND SYMBOL. ANALYZING ITS SIGNIFICATION IN EVERYDAY COMMUNICATION.

Tijana Trako

Sociology student at Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb

Summary

In this paper, research on the role and significance of the hand symbol in everyday communication is presented. The hand symbol is present in various social contexts, such as religion, politics, economics, civil society, and it is through the study of this symbol that many similarities, as well as differences, between different world cultures can be seen – both those that exist today, and those past. It would be too extensive to include all spheres of life, therefore the paper will be limited to the analysis of meaning and significance of the hand symbol as a tool in everyday communication.

In the first part of the paper theoretical background to symbol research is examined. In the second part of the paper the birth of the hand symbol is looked at, and discussed are its earliest uses in communication. Also, an attempt is made to separate the hand symbol from other symbols by a simple classification of symbols into wide range and narrow range symbols.

In the third part of the paper concrete analysis is conducted on the use of hands in body language, and also a body of material was collected on phrases and sayings that use hands to convey meaning in Croatian language. The variety of what it can symbolise to different peoples and cultures is unfailing, as well as what it can come to mean in the future. While the paper was written, many additional uses of this symbol appeared, a clear indicator of the need for further study of various dimensions in which hand symbols can be found.

Key words: symbols, hand, everyday communication, wide range symbols, narrow range symbols, body language, gestures, sign language, phrases and folk sayings, handshake

DAS SYMBOL DER HAND. ERÖRTERUNG ÜBER ERSCHEINUNG UND BEDEUTUNG DES SYMBOLS DER HAND IM KONTEXT DER TÄGLICHEN KOMMUNIKATION.

Tijana Trako

Studentin, Abteilung für Soziologie, Philosophische Fakultät in Zagreb

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit werden die Rolle und die Bedeutung des Symbols der Hand in täglicher Kommunikation erörtert. Das Symbol der Hand ist in vielen sozialen Kontexten präsent, z.B. in Religion, Politik, Ökonomie, Zivilgesellschaft, und gerade indem man dieses Symbol betrachtet, kann man viele Ähnlichkeiten aber auch Unterschiede zwischen verschiedenen Kulturen der Welt feststellen, sowohl den heute noch bestehenden als auch denjenigen aus der Vergangenheit, von denen wir gerade aus den von ihnen verwendeten Symbolen einiges erfahren können. Da es zu platzraubend wäre, die angeführten und anderen Lebenssphären hier zu umfassen, beschränkt sich die Arbeit auf eine Analyse der Bedeutung und des Charakters des Symbols der Hand, das als Mittel der täglichen Kommunikation dient.

Unter der täglichen Kommunikation versteht man nicht nur das geschriebene und gesprochene Wort, sondern auch andere Arten der Kommunikationsübertragung. Der erste Teil der Arbeit bietet den theoretischen Hintergrund in der Forschung von Symbolen und Symbolismus allgemein. Der zweite Teil beschäftigt sich mit der Entstehung des Symbols der Hand selbst, hier wird nach seinen frühesten Anwendungen zum Zweck der Kommunikation gesucht. Auch wird hier versucht, das Symbol der Hand von anderen Symbolen zu trennen u. zw. durch eine einfache Klassifizierung der Symbole auf diejenigen mit großer und diejenigen mit kleiner Reichweite. Der dritte Teil der Arbeit beschäftigt sich mit der konkreten Analyse des Händegebrauchs bei der Körpersprache, es wurden Materialien über Redensarten und Sprüche gesammelt, in denen Hände als Mittel der Bedeutungsübertragung in kroatischer Sprache vorkommen. Außer in kroatischer wurden auch Materialien in englischer Sprache gesammelt, was in der Arbeit nicht gezeigt wurde, den schon aus dem ersteren ist es klar, wie große Bedeutung die Hände in unserer Wahrnehmung uns selbst und der Umwelt ist.

Der abschließende Teil der Arbeit berücksichtigt die Tatsache, dass die Hand nicht nur ein physischer Körperteil ist, sondern dass sie auch ein Träger des Spirituellen ist. Die Quelle dessen, was sie bei vielen Völkern und Kulturen symbolisiert ist unversiegbar, genauso wie dessen, was die Hand darstellen könnte. Während des Entstehens dieser Arbeit sind wahrscheinlich, nicht nur in unserer Kultur; neue Beispiele für den Gebrauch dieses Symbols entstanden, was an sich ein Kennzeichen der Notwendigkeit ist, zahlreiche Erscheinungsformen der Hand detaillierter zu studieren.

Schlüsselwörter: Symbole, Hand, tägliche Kommunikation, Symbole mit großer Reichweite, Symbole mit kleiner Reichweite, Körpersprache, Gesten, Zeichensprache, Sprüche und Redensarten, Händeschütteln